

Strategia rozwoju i finansowania nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce

Miejsce kraju w świecie, jego prestiż na arenie międzynarodowej i dobrobyt obywateli zależą przede wszystkim od siły i prężności gospodarki. Ta zaś jest wynikiem poziomu wykształcenia i ogólnej kultury obywateli, na co bezpośredni wpływ ma poziom szkolnictwa oraz rozwój nauki i związanego z nią szkolnictwa wyższego, którego zadaniem jest dostarczanie gospodarce kadr o najwyższym poziomie wykształcenia i rozwijanie ludzi najzdolniejszych, którzy potem swe talenty powinni wykorzystywać dla dobra własnego kraju. Można powiedzieć: nauka to klucz do dobrobytu. (J. Żyżyński)

Rozumieją to przywódcy europejscy, dlatego w 2000 r. ogłosili tzw. Strategię Lizbońską, której zalecenia zaakceptowała i podpisała także Polska. Realizacja celów lizbońskich dotyczących stworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego wymaga modernizacji uczelni i reform stymulujących właśnie rozwój gospodarki opartej na wiedzy.

Polsce potrzeba długofalowego programu rozwoju gospodarczego, w którym program rozwoju szkolnictwa wyższego i nauki byłby priorytetowy i jednoznacznie określony, a nie „upchany” w różnych innych strategiach rozwoju kraju (w strategii rozwoju kraju znalazła się np. strategia rozwoju transportu, czy sprawne państwo).

Główne cele strategiczne zakładające zmiany w szkolnictwie wyższym muszą znaleźć się wśród najważniejszych priorytetów programów politycznych oraz w strategiach krajowych.

Podstawowym elementem strategii powinna być wizja systemu polskiego szkolnictwa wyższego w zadanym horyzoncie czasu, tj. do roku 2020, która powinna pozwolić na realizację misji uczelni wyższych i instytucji naukowych.

Strategia powinna przewidywać zatem jaki kształt przybierze sieć uczelni publicznych i prywatnych na obszarze kraju, ilu ludzi trzeba będzie kształcić i jaka jest potrzebna do tego kadra nauczycieli akademickich. No i jakie środki finansowe oraz strukturalne są niezbędne, a jakie trzeba zagwarantować, by taką wizję wcielić w życie.

Powszechnie stosowane w tego rodzaju opracowaniach podejście systemowe zakłada, że procesy uczenia się i nauczania na poziomie wyższym wraz z badaniami naukowymi oraz życiem intelektualnym w uczelniach mają swoje "wejścia" i "wyjścia", takie jak:

- finansowanie kształcenia i badań naukowych (państwo, rodzice, inne źródła).

- kandydaci na studia (jakość kandydatów),
- środowisko akademickie (studenci, nauczyciele i nie-nauczyciele, a przy tym jakość załogi, jakość infrastruktury i wyposażenia, jakość programów nauczania, kultura organizacji i skuteczne zarządzanie),
- absolwenci uczelni (ich jakość jest odmiennie definiowana z punktu widzenia rządu, pracodawców, studentów i nauczycieli),
- wyniki badań naukowych (z uwzględnieniem ich transferu do społeczeństwa),
- wyniki konsultacji w rozwiązywaniu ważnych dla społeczeństwa problemów.

W miarę kompletne uwzględnienie wymienionych tu czynników pozwoli na rzetelną prezentację przyjmowanych zwykle w strategii celów kierunkowych.

Do najważniejszych, zdaniem KSN NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” celów kierunkowych należą:

1. System szkolnictwa wyższego, ustrój uczelni - ulepszenie zarządzania i zwiększenie odpowiedzialności uczelni, przyznanie uczelniom większej autonomii w zakresie zarządzania finansami (ustawa o zamówieniach publicznych),
2. Finansowanie szkolnictwa wyższego i nauki - zwiększenie poziomu finansowania i różnicowanie źródeł finansowania, zwiększenie poziomu finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych, zachęcanie uczelni do różnicowania źródeł finansowania oraz tworzenia przedsięwzięć partnerskich z instytutami naukowymi, przedsiębiorstwami i władzami regionalnymi.
3. Pracownicy uczelni, w tym ich stabilny rozwój (kariera zawodowa nauczycieli akademickich - kariera naukowa, zadania uczelni w odniesieniu do kadry akademickiej), wprowadzenie kryteriów efektywności pracy.
4. Studia i studenci - osiągnięcie poziomu jakości nauczania, który wytrzyma próbę międzynarodowych porównań, zwiększenie odpowiedzialności uczelni w tym zakresie, rodzaje i typy studiów (jednorodne, I, II, III stopnia, stacjonarne i niestacjonarne, bezpłatne i płatne)
5. Rozwój innowacyjnej działalności naukowo-badawczej oraz współpraca z otoczeniem zewnętrznym (międzynarodowa, z biznesem, ...) - wprowadzenie bezpośredniego powiązania pomiędzy wynikami działalności naukowo-dydaktycznej a wysokością przyznawanych środków publicznych,

Ad. 1 - System szkolnictwa wyższego, ustrój uczelni

- rodzaje szkół wyższych: uniwersytety, uczelnie akademickie, wyższe szkoły zawodowe. Wymagania dotyczące uprawnień, przenoszenie uprawnień, minima kadrowe, itd
- organy, organizacja uczelni, zakres autonomii uczelni.
- ulepszenie zarządzania i zwiększenie odpowiedzialności uczelni, przyznanie uczelniom większej autonomii w zakresie zarządzania finansami (np. ograniczenie stosowania ustawy o zamówieniach publicznych),

- tworzenie, przekształcenie, znoszenie uczelni, jakość uczelni - pozycja danej uczelni w rankingach,
- organy ogólnopolskie: RGNiSZW, Centralna Komisja Kwalifikacyjna, Polska Komisja Akredytacyjna, ich kompetencje, powoływanie, autonomia, czy jest miejsce na samorządność akademicką na szczeblu krajowym i w jakim zakresie?
- Zwiększenie poziomu jakościowych wymagań przy określaniu minimum kadrowego niezbędnego do uruchomienia kierunku studiów.
- rola związków zawodowych w uczelniach. Zgodnie z zasadami TQM (Total Quality Management) i kultury jakości w europejskim szkolnictwie wyższym, należy zauważyć, że związki zawodowe stanowią zawsze naturalną przeciwwagę dla każdego stylu zarządzania. Wydaje się, że zwłaszcza środowisko rektorskie powinno dobrze zdawać sobie z tego sprawę, także we własnym, dobrze pojętym interesie.

Ad. 2 - Finansowanie szkolnictwa wyższego i nauki

- poziom finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych - poziom finansowania szkolnictwa wyższego należy przedstawiać w wartościach względnych np. %PKB/studenta w perspektywie np. do 2020r
- zwiększenie środków finansowych i zróżnicowanie źródeł finansowania,
- zachęcanie uczelni do różnicowania źródeł finansowania oraz tworzenia przedsięwzięć partnerskich z instytutami naukowymi, przedsiębiorstwami i władzami regionalnymi.
- Źródła finansowania uczelni publicznych - budżet krajowy (środki na naukę i szkolnictwo wyższe, pomoc materialna dla studentów), środki europejskie, wsparcie prywatnego biznesu, wysokość nakładów na kształcenie, wysokość nakładów na naukę;
- Źródła finansowania uczelni niepublicznych – ze środków niepublicznych, przede wszystkim z opłat wnoszonych przez studentów, pomoc materialna dla studentów – jak dla uczelni publicznych,
- wzrost krajowych nakładów budżetowych na badania i działalność wspierającą badania przez zagwarantowanie ustawowego, stałego wzrostu nakładów ze środków publicznych i stymulowanie wzrostu nakładów ze środków prywatnych (odpisy podatkowe – 1% CIT),
- ustawowe prawo dla Związki zawodowych monitorowania, analizy i oceny zasad podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni oraz ustalania zasad wynagradzania w danej uczelni, do czasu ich ustalenia w układzie ponadzakładowym.

Ad. 3 - Pracownicy uczelni i ich stabilny rozwój

a) Kariera zawodowa nauczycieli akademickich

- kariera zawodowa nauczycieli akademickich - kariera naukowa - dążenie do przyspieszenia rozwoju kadry (osiągania znaczącego dorobku naukowego) poprzez stworzenie odpowiednich warunków pracy i płacy,
- wzmocnienie uwarunkowania awansu zawodowego jakością dorobku naukowego ocenianego wg przejrzystych reguł, przy alternatywnych ścieżkach formalnych. Proces ten powinien być zharmonizowany ze zniesieniem przymusu habilitacyjnego.
- problemy stanowiące bariery dla rozwoju kariery zawodowej, badań naukowych oraz kształcenia akademickiego (np. niskie wynagrodzenia – wieloletowość);

b) Wynagrodzenia i formy zatrudnienia

- wzrost wynagrodzeń pracowników - działania na rzecz zasadniczego podwyższenia wynagrodzenia kadry dydaktycznej i naukowej, służące zarówno zahamowaniu odpływu młodej i dobrze wykształconej kadry, jak i przyciągnięciu najlepszych uczonych spoza kraju, według zasad określonych w układzie zbiorowym
- stabilność zatrudnienia – formy i zasady zatrudnienia, struktura zatrudnienia, wymiar godzinowy zajęć obowiązkowych nauczycieli akademickich, ocena pracowników - wprowadzenie kryteriów efektywności pracy,
- system kształtowania polityki kadrowej uczelni i jednostek naukowych,
 1. rozwój i promocja młodych kadr naukowych, zwłaszcza poprzez atrakcyjne i stabilne perspektywy awansu zawodowego,
 2. zadania uczelni i jednostek naukowych w odniesieniu do kadry akademickiej,
 3. konsekwencje wynikające z oceny pracowników, okresy oceny (np. co 4 lata?) nauczycieli akademickich przy jednoczesnym przejrzystym i konkretnym uregulowaniu ustalonych wcześniej (przed okresem oceny) zasad dokonywania tych ocen,
 4. prawo Związków Zawodowych do monitorowania, analizy i oceny jakości procesu oceny nauczycieli akademickich.

Ad. 4 - Studia i studenci

- poprawa poziomu przygotowania kandydatów na studia poprzez współpracę i działania w systemie szkolnictwa wyższego i w systemie oświaty,
- osiągnięcie poziomu jakości nauczania, który wytrzyma próbę konkurencji międzynarodowej,
- zwiększenie odpowiedzialności uczelni w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu nauczania,

- prowadzenie studiów I stopnia, II stopnia, III stopnia oraz rozszerzenie liczby kierunków z prowadzonymi studiami jednolitymi magisterskimi stacjonarnymi,
- Rozszerzenie liczby kierunków studiów w trybie studiów jednolitych 5-letnich w miejsce studiów dwustopniowych stacjonarnych i niestacjonarnych,
- Dostosowanie systemu kształcenia do zmieniających się potrzeb społecznych i rynkowych (gospodarczych), kształcenie kreatywnych absolwentów zdolnych kształtować rynek.
- Kształcenie kreatywnych absolwentów zdolnych kształtować rynek pracy oraz dopasowanie ich kompetencji do potrzeb społecznych i gospodarczych,
- Jakość kształcenia w warunkach jego masowości i niedofinansowania – systemy akredytacji, KRK,
- Wprowadzenie zasady uczenia się przez całe życie (LLL).
- Stypendia dla studentów i doktorantów.

Ad. 5 - Rozwój innowacyjnej działalności naukowo-badawczej oraz współpraca z otoczeniem zewnętrznym (międzynarodowa, z biznesem, ...)

- W zakresie działalności naukowo-badawczej, jako pierwszy cel strategiczny proponuje się zwiększenie produktywności działalności naukowo-badawczej przez między innymi udoskonalenie systemu finansowania tej działalności i wzrost nakładów finansowych. Niewątpliwie poprawę efektywności badań można osiągnąć poprzez szybki wzrost nakładów na naukę do poziomu 3% PKB, zgodnie z wymogami Strategii Lizbońskiej,
- stabilizacja zasad oceny parametrycznej jednostek naukowych w taki sposób, aby wyniki były przydatne dla procedur rozdziału środków na badania dla różnych podmiotów uprawiającą naukę: szkoły wyższe, PAN, Instytuty Badawcze; zagwarantowanie publicznych środków finansowych na działalność statutową dla uczelni i jednostek naukowych,
- wprowadzenie bezpośredniego powiązania pomiędzy wynikami działalności naukowo-dydaktycznej a wysokością przyznawanych środków publicznych,
- rozwój międzynarodowej współpracy naukowej i edukacyjnej - transfer wiedzy, mobilność pracowników i studentów - budowa systemu mobilności naukowców kompatybilnego z UE, pełna implementacja Karty Naukowca i zaleceń Europejskiego Partnerstwa na Rzecz Naukowców, wykorzystanie Cofundingu,
- zwiększenie obecności polskich uczelni w międzynarodowych przedsięwzięciach badawczych (środki na tzw. wkład własny),
- Poprawa powiązań uczelni ze sferą badawczą i rozwojową gospodarki – udział tych sfer w finansowaniu badań naukowych (odpis 1% z podatku CIT), Zwiększenie udziału przedstawicieli środowisk gospodarczych i finansowych w Radzie Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, rozwój innowacyjnej gospodarki.
- Międzynarodowe certyfikaty (dydaktyczne) i klasyfikacje (rankingi).